

Дедок

Быў сабе гаспадар і меў трох сыноў: двух разумных, а трэці дурань. Да таго гаспадара упадзілося² нешто ў пшаніцу і што дзень — по моргу³ з’едало. Паслаў той гаспадар на першую ноч старшага сына вартаваць⁴; ён пашоў, сідзеў, сідзеў, а пад самы дзень заснуў і рана, як устаў, то пшаніцу знашоў нецэлюю. На другую ноч пашоў серэдні, і ён таксама заснуў пад дзень — і нешто з’ело пшаніцу. На трэцюю ноч пашоў дурань; ён, як толькі прышоў, так з вечара і лёг спаць, а пад дзень устаў і сядзіць — аж прылятае пташка. Ён падкраўся і злавіў тую пташку і ўсадзіў ў мех, і сам лёг спаць.

На другі дзень рано прыходзяць браты старшыя глядзець пшаніцы — аж пшаніца цэлая, а дурань спіць. Яны пабудзілі дурня і сталі пытаць: «Чаму сягоння цэлая пшаніца?» Ён раскажаў братам усе, як было, і паказаў пташку, каторая сідзела ў меху. Яны адабралі ад дурня тую пташку і паняслі бацьку на паказ. Прышоўшы да бацька, яны казалі, што дурань спіць і што яны злавілі пташку, каторая сядзела на пшаніцы і ела. Бацька, разгледзеўшы тую пташку, панес ёё да круля. Круль узяў пташку, заплаціў за яё мужыку і казаў замкнуць да склепу⁵, а ключ аддаў жонцы.

Сядзела тая пташка, сядзела ў склепе, аж падбег пад дзвері маленькі кравевіч. Дак тая пташка зачыная прасіць у кравевіча чалавечаскім голасам, каб ён яё выпусціў. «Як же я магу выпусціць, калі ключ ад склепу ў маеі маткі на шыі?» — сказаў кравевіч. «Вазьмі падлащыся⁶ да маткі, адкрадзі

175

ключ і мяне выпусці», — сказала пташка. Той кравевіч так і зрабіў: прышоў да маткі, заचाў песціцца⁷, адкраў ключ і выпусціў тую пташку; а тая пташка — то быў масенжны дзядок, і ён, выходзячы з склепу, сказаў кравевічу: «Як чаго табе будзе трэба, то толькі выйдзі на двор і скажы: масенжны дзедку, памажы мне! — то я зараз прыстаўлюся, і чаго толькі будзе трэба, то ўсё зраблю».

На другі дзень круль паспрашаў гасцей, каб паглядзелі такой дзіўнай пташкі. Паз’ежджаліся госці глядзець пташкі і па абедзе пашлі да склепу; прыходзяць туды, адамкнулі склеп; аж пташкі няма! Кароль зараз да жонкі, бо ў яё былі ключы. Жонка бажылася, прысягалася, што не выпускала пташкі, але ёй не верылі і прысудзілі яё страціць⁸. Плакала яна, плакала, а после прыпамінае, што коло яё песціўся сын і пэўно⁹ ён адкраў ключы; яна гэта сказала мужу і ўсем гасцям. Госці адны казалі, каб сына павесіць, другіе казалі — каб утапіць,

а адзін із гасцей кажэ, што пашыць яму свіны кажушок і пусціць ў свет. Усе на гэта згадзіліся¹⁰. Матка вельмі плакала, а пасле, бачучы, што плач не паможэ, казала прынясці той свіны кажушок і панашівала ў яго грошей прынаймней тысяч сто бумажкамі і золотом, і выправадзіла яго.

Ён узяў кіёк¹¹ дый пашоў. Ідзе ён, плачэ, што яму начаць? Аж прыходзіць яму на мысль масенжны дзядок; ён вшаў на гору і сказаў: «Масенжны дзедку! Памажы мне». Дак зараз той дзядок прышоў да яго і запытаўся: чаго яму трэба? Ён раскажаў ўсе, як было, і прасіў, каб яму памог. Дзядок, падумаўшы, сказаў: «Ідзі ты за моро¹² да караля і прасі яго, каб прыняў цябе за кухціка¹³; як ён цябе прыме, то зараз будзе вайна, і ты папрасіся ў кухара, каб цябе пазволіў пайці¹⁴ паглядзець той вайны, і як ён цябе пазволіць, то выйдзі за варота і пакліч мяне».

Той кравіч паслухаў дзедка і пашоў; прыходзіць ён за моро — аж стаіць палац¹⁵, і на дваре пахаджая круль. Кравіч ў свіным кажушку падышоў да караля і стаў прасіцца каб прыняў яго да сябе за кухціка. Кароль згадзіўся і казаў ісці да кухні. Служыў ён у караля год, другі, аж на трэцім гаду зрабілася вайна. Круль пазбіраў войско, сам вабраўся і паехаў на вайну. Кухцік, даведаўшыся, што кароль паехаў, зацаў прасіцца ў кухара, каб яму пазволіў паглядзець вайны; кухар не хацеў пазволіць, але кравіч даў кухару пяць рублёў, і ён яму пазволіў. Кравіч вышаў за браму¹⁶ і зацаў клікаць масенжнаго дзедка.

Дзядок зараз прыставіўся, даў яму каня, вабраў ў ахвіцэрскае адзене, даў меч, даў сярэбранае яблыко і сказаў: «Ты на вайне гэтым мечом паб'еш усё непрыяцельскае войско; круль цябе будзе прасіць да свайго палацу, але ты не йдзі; а гэтое яблыко, як вернешся да палацу, то будзеш качаць, і будзе ў цябе прасіць кравіча гэтаго яблычка, то ты тагды аддай ёй, калі яна пазволіць пераначаваць цябе ў кравічыны пакоі ў парозе». Кравіч

176

так і зрабіў: паехаў на вайну, пабіў усё войско; кароль прасіў, каб ён заехаў да палацу, але ён не згадзіўся.

После, прыехаўшы дадому, пераадзеўся ў свой свіны кажушок, прышоў да кухні; там, памыўшы начыні¹⁷, зацаў качаць срэбнае яблычко — аж уходзіць кравіча і як убачыла тое яблычко, так і зачала прасіць у яго, каб ён прадаў. «Я нічога болей не хачу, толькі — каб кравіча пазволіла ў сваім пакоі ў парозе пераначаваць». — «Добра!» — сказала кравіча і ўзяла яблычко. Як прышла ноч, кравіч пашоў да кравічыны пакою, пераначаваў ў парозе і вернуўся да кухні.

Церэз гадоў два ізноў зрабілася вайна; кароль таксама пазбіраў войска і паехаў. Кухцік выпрасіўся ў кухара на вайну, вшаоў за браму, крыкнуў на дзедка, і ён зараз прыставіўся; даў кравевічу каня, вабраў ў ахвіцэрскае адзене, даў залатое яблыко і казаў аддаць яго кравеўне, тагды, калі яна пазволіць пераначаваць каля свайго ложка¹⁸. Кравевіч таксама пабіў непрыцельскае войско; круль прасіў яго да палацу, але ён не згадзіўся і вернуўся дадому. Памыўшы начынё, зачаў качаць і забаўляцца з сваім яблыкам — аж ізноў вайшла кравеўна і зачала прасіць, каб ён прадаў яблычко. Ён адказаў, што жаднай¹⁹ платы не хоча, толькі хоча — каб пазволіла яму пераначаваць пры сваём ложку. Кравеўна пазволіла і ўзяла яблычко. Кравевіч сабраўся, пашоў ў кравеўны пакой, пераначаваў каля кравеўны ложка і назаўтра пашоў да кухні і прыняўся да сваёй работы.

Церэз тры года ізноў зрабілася вайна. Круль пазбіраў сваё войска і сам паехаў на вайну. Кравевіч, выпрасіўшыся ў кухара, пашоў паглядзець нібыто²⁰ вайны. Вышаўшы за браму, паклікаў масенжнаго дзедка; ён зараз прыставіўся, даў яму яшчэ лепшаго каня і яблычко такое, як сонцо, і сказаў: «Ты ізноў паб'еш усё непрыцельскае войско, цябе ранняць ў руку, круль будзе прасіць да сабе, але ты не едзь; а гэтое яблыко аддасі кравеўне тагды, калі яна пазволіць пераначаваць цябе на сваём ложку». Кравевіч, сеўшы на каня, паляцеў на вайну; прыляцеўшы туды, зараз зачаў рубаць непрыцельскае войска, перарубаў ўсех, але адзін шаблею ударыў кравевіча по руцэ і раніў яго. Кароль, убачыўшы, што яго ранілі, падскочыў зараз, зняў с шыі сваю хустку²¹, абверцеў рану і, аддаўшы свой пярсцёнак на памятку, прасіў, каб ён заехаў да яго палацу адпачыць; але кравевіч не захацеў, ўдарыў каня і схаваўся за гору. Круль вельмі быў рад, што тры вайны кончыў шчасліва і забраў многа другіх краёў.

Кравевіч пусціў каня, пераадзеўся ў свой свіны кажушок і прышоў да кухні. Там разпытываліся ў яго, што бачыў? І ён расказаў аб усём, як некi пан пабіў непрыцельскае войска, як круль аддаў сваю хустку і свой пярсцёнак на памятку і як прасіў да сабе, але той пан не захацеў. Памыўшы сваім звычайным начынё і гаршкі, стаў сабе забаўляцца з яблыкам, каторае асвеціло цэлую кухню. Як ён забаўляўся з яблыкам, вайшла кравеўна да кухні і, ўбачыўшы такое яблычко, зачала вельмі прасіць, каб ён яго прадаў, і яна яму дасць толькі грошай, колькі ён хоча. Кравевіч ў свіным кажушку сказаў, што ён грошай не хоча, толькі хоча — каб кравеўна пазволіла

пераначаваць на сваёй ложку. Кралейна згадзілася і казала паслаць кухціку сваю пасцель. Як надышла ноч, кухцік пашоў да кралейны пакою, разабраўся і лёг на яе пасцелі.

Назаўтра кола гадзіны²² дванаццатой ў поўдзень прачхнуўся²³, кравіч і казаў прасіць да сабе круля. Круль, здівіўшыся, вабраўся ў мундзір, сеў ў карэту і прыехаў. Прыехаўшы пад палац, зараз убачыў стражу незнаёмую, але яна яго ўсюды прапускала, і кароль дашоў да кравіча пакою. Як толькі адамкнуў дзверы, кравіч падбег спатыкаць²⁴, прывітаўся с каралем і прасіў сядзець. Кароль зараз пазнаў таго, каторы быў тры разы на вайне і ўсе тры разы пабіў непрыяцельскае войска; такжэ пазнаў на кравіча руцэ сваю хустку і на пальцы пярсцёнак. Круль зачаў абнімаць кравіча, што яму памог на вайне, і павёў да сваёй дачкі. А кралейна даўно яго палюбіла, бо быў вельмі харошы, і зараз з ім заручылася²⁵. На заручынах кравіч расказаў, як яго выгналі з дому, як масенжны дзядок ім апекаваўся²⁶, як ён прышоў за моро, як даў яму той дзядок яблыка.

Па заручынах у тры нядзелі было вяселле²⁷ вельмі гучное²⁸, а па вяселлі паехалі да родзіцаў кравіча. Бацькі²⁹ іх не пазналі, бо мелі свайго сына за прапаўшаго: вельмі былі рады, што сын знашоўся, а асабліва маці, каторая зачала разпытывацца: якім спосабам ён зайшоў так далёко? Кравіч зараз аб масенжном дзедку, як ён яго завёў аж за моро, як ён служыў за кухціка, як быў на вайне; расказаў аб яблыках, а пасле — як адкрыўся крулю і як заручыўся і ажаніўся с кралейнаю. Жылі яны шчаслівы доўга; а пасле бацькі кралейны і кравіча паўміралі і пазапісывалі сваі кралейства ім. А масенжны дзядок быў ў іх аж да смерці і многа ім памагаў ў усём, а асабліва ў вайне. Часта яны рабілі балы, на каторых і я быў, мёд-віно піў; па барадзе цякло, а ў роце не было.